

17. YÜZYILA AİT BİR TÜRK ATASÖZÜ KOLEKSİYONU*

Heidi STEİN*

Çeviren: Volkan COŞKUN**

ÖZET

1612 yılında yazılmış olan Hieronymus Megiser'in Institutionum linguae turcicae IV adlı Türk dil bilgisi kitabı 17. yüzyıla ait 220 atasözünü ihtiva etmektedir. Bu çalışma, o döneme ait atasözlerini tanıtmak bakımından son derece önemlidir. Ayrıca çalışma, 16 ve 17. yüzyıllara ait ses bilgisi hakkında önemli bilgiler içermektedir. Alman bilim adamı Dr. Heidi Stein'in hazırladığı bu makalede; Megiser'in çalışması, konuyla yakından ilgili sekiz farklı eserle karşılaştırılmıştır. Çeşitli yorumların da yapıldığı makale, dil ve folklor unsurları bakımından son derece ilginçtir.

ABSTRACT

The turkish grammar book which is called Institutionum lingua turcicae IV by Hieronymus Megiser in 1672 consists of 220 proverbs which belonged to the 17 th. century. This study is very important from the viewpoint of to present proverbs of those days. In addition to this, it contains the important knowledge about phonetic. In this article prepared by German scientist Dr. Heidi Stein, Megiser's study has been compared with eight different works written in this field. The article in which various comments take place is very interesting in terms of factors of language and folklore.

1612 yılında Leipzig'te basılan Hieronymus Megiser'in Institutionum linguae turcicae IV adlı ünlü Türk dil bilgisi kitabı, sık sık sözü edilen 220 atasözünü ihtiva etmektedir. Böyle bir kaynağın olması, dil tarihi ve atasözleri araştırmaları bakımından son derece önemlidir.

Eser, dil tarihi araştırmalarına iyi bir zemin teşkil etmektedir. Eserdeki Türkçe bir metnin, Arap harfleri yerine, Lâtin menşeli transkripsiyon harfleriyle yazılması, tarihî ses bilgisi araştırmaları için çok büyük bir önem taşımaktadır. Ayrıca; eserde, sunî ve konuşma diline uzak atasözlerine rastlanmamaktadır. Söz konusu atasözleri daha çok halkın konuştuğu dili yansıtmaktadır.

Koleksiyonlar, Türk atasözleri araştırmacılığında, tarihî katkılarda buldukları için ayrı birer öneme sahiptir. 19. yüzyıldan beri kayda değer sayıda Türk atasözleri koleksiyonları mevcuttur. Önceki yüzyıllarda bu koleksiyon merakı daha azdı. Özellikle; 16. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar olan

* Heidi Stein "Eine türkische Sprichsammlung des 17. Jahrhunderts", Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung. Tomus XXXVIII (1-2); 55-104, Leipzig 1984.

** Yrd.Doç.Dr.Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü.

süre içinde, çoğunlukla şiir şekline sokulmak suretiyle orijinalliğini yitiren Türk atasözleri, bilhassa şairlerin eserleri yoluyla yazılı olarak günümüze ulaşmış ve hâlen de ulaşmaktadır. Almanya'daki reform hareketi, halk dili ve edebiyatına büyük bir ilgi duymuştur. Bu etki altında kalan Megiser de, *Institutionum...* adlı derginin ... *diversa linguae Turcicae Exercitia...* başlıklı III. fasikülünün resimli metinleri için atasözleri seçerken zamanının zevkine uymuştur.¹ Ne yazık ki, bu atasözlerinin kaynağı ve Megiser'in Türkçe bilgisi hakkında sadece tahminlerde bulunabiliyoruz. Kesin olan, konuşulan Türkçeyi bildiğidir. Kendisinin bazı notları da bunu göstermektedir. Fakat, bu dil ile nerede ve nasıl tanıştığını bildirmemekte ve biyografisi de konu hakkında bilgi vermemektedir. Türkçeyle ilgilenen (meselâ: B. Georgievits, J. Löiwenklau, G. Postel) başka Avrupalı yazarların eserlerinden de alıntılar yapmıştır. Ancak bu, daha çok sözlük bölümünde (Fasikül IV: Dictionarium ... Latino-Turcicum et ... Turcico-Latinum) görülmektedir. Sadece bir tane atasözü (no. 5) Georgievits'e² aittir. Orijinal Türkçe yazılı örnekler olabilir, fakat bu tam olarak ispatlanamamaktadır.

Metnin filolojik çalışmasında bazı güçlüklerle karşılaşmıştır. Megiser'in Latince transkripsiyon sistemi heterojendir ve ilk bakışta anlaşılmamaktadır. Bazı kelimeler tanınamayacak derecede tahrif edilmiştir, buna ilâveten baskı hataları ve yazarın dikkatsiz çalışma tarzından ya da yetersiz dilbilgisinden kaynaklanan hatalar da vardır. Birçok durumda, grafik ve fonetik yazıyı açıkça birbirinden ayırt etmek mümkün değildir ve bu, özellikle transkripsiyonlu metinlerde küçümsenemeyecek bir meseledir. Bu sebeple, burada Megiser'in transkripsiyon sistemini yorumladığım "Türkçe transkripsiyonlu bir metindeki fonetik işaretlerin problemleri" (RO, Bd XL (1979), H. 2. S. 49-62) adlı makaleme dikkatinizi çekerim.³ Birkaç özelliğini burada da kısaca ifade edelim: Megiser *o* ve *ö*, *u* ve *ü*, *ı* ve *i*, *s* ve *z* sesleri arasında bir ayırım yapmamaktadır; bu sebeple de söz konusu sesler arasındaki farklılıklar anlaşılammamaktadır. İki ünlü arasındaki *-y-* ve *u* seslerinin değerlendirilmesi de zordur ve bu işaretlerin yazılması, birçok durumda bu seslerin düştüğüne işarettir; fakat bu, muhtemelen bir transkripsiyon şekli de olabilir. İkiz ünsüzün yazılımı, çoğunlukla bir transkripsiyon özelliğini ifade etmekte; bu durumda da, ikizleşme ve ikiz ünsüzün tekleşmesi hâdiseleri hemen hemen hiç tespit edilememektedir.

Orijinal metne eklediğim fonetik transkripsiyonda, bazı yorumlar

¹ Megiser bir *Paroemiologia Polyglottos*'un yazarıdır. St. Paskowicka-Rymkiewicz, *Etat des recherches concernant la paremiographie et paremiologie turques*. RO XXVIII, 2 (1965), S. 63'de zikredilen 1605 (Leipzig) ve 1606 (Leipzig) ve 1606 (Leipzig ve Wittenberg) nüshaları şimdiye kadar maalesef bana ulaşmadı.

² Karşılaştığımız W. Heffening, 1544-1548 yıllarına ait Bartholomaeus Georgievit'in Türkçe transkripsiyonlu metinleri; Leipzig 1942, s. 95

³ Orada Megiser'in biyografisi ve *Institutionum...* hakkında daha fazla bilgiler de bulunabilir.

17. Yüzyıla Ait Bir Türk Atasözü Koleksiyonu

sadece öneri olarak görülmelidir. Hepsî, *Institutionum'un...* bütün dil materyalinin ayrıntılı bir analizine dayanmaktadır. Osmanlı Türkçesinin tarihî ses bilgisi sahasında şimdiye kadar ulaştığımız bilgi seviyesi, 16 ve 17. yüzyıla ait dildeki belirli eğilimleri tespit etmeye müsaittir. Bu, örneğin ğ ve ñ seslerinin varlığıyla ve ayrıca ünlülerin düzlük-yuvarlaklık benzeşmesiyle ilgilidir (o/u - ı > o/u - u; ö/ü - i > ö/ü - ü; a/ı - u > a/ı - ı; e/i - ü > e/i - i).

Folklor ve dile ait bir başka zorluk da, Türk atasözlerinin tamamının arı olmadığı gerçeğidir. Megiser'in bizzat kendisi, koleksiyonunun başlığında, kısmen orijinal Türkçe, kısmen Latince'den Türkçeye çevrilmiş olan atasözleri ve vecizelerden bahsetmektedir. Buna ilâveten Arapçadan ve Farsçadan da çeviriler vardır. Ben, bizzat Megiser'in yaptığı bütün bu çevirileri (yani, çevirilerin Arapça veya Farsçadan yapıp yapılmadığını), her seferinde kesin olarak tespit edemedim.

A. Dilaçar'ın, makalesinde Megiser'in *Institutionum...*'uyla ilgilendiği görülmektedir.⁴ Bunu yaparken, "engin bir deniz" olarak tanımladığı atasözleri koleksiyonuna da değinmektedir.⁵ Bu koleksiyondan "bugünkü söylenişleriyle" 127 atasözünü vermektedir.⁶ Buna ek olarak başka bir yerde⁷ *Institutionum...* (De Orthographia...)'un I. fasikülünde yayımlanan 21 tane daha atasözü vardır ve bunlardan da 15'i III. fasikülde tekrarlanmaktadır. Dilaçar, toplam 148 atasözünü, kesin olarak Türk atasözü hazinesinden sayarken,⁸ geri kalanının ise Hristiyan kitaplardan, Kur'ân-ı Kerim'den, Lâtin klâsiklerden, Arap ve Fars atasözlerinden oluştuğunu ifade etmektedir.⁹ Ben, gerekli notları alarak, Dilaçar tarafından zikredilmeyen atasözlerine yöneldim ve ulaşabildiğim başka birkaç Türk koleksiyonundan belge veya varyant bulmaya çalıştım. Neticede, Dilaçar'da eksik olan bazı Türk atasözlerinin varlığı ortaya çıktı. Hatta, bunların arasında Dilaçar'ın sehven atladığı anlaşılan çok tanınanlar ve bugün hâlen kullanılmakta olanları da vardır. Bunun dışında, ben kendi yorumumda Dilaçar'ın yorumundan -dil veya muhteva bakımından- farklı yerlere değindim.

Aşağıda verilen 220 atasözünün sıralanması orijinaline uygundur. Kitap sayfalandırılmadığı için, orijinal numaralandırmanın korunması yoluna gidilmiştir. Koleksiyon, *Institutionum...*'un 43 sayfa olan ve birkaç tane Türkçeye çevrilmiş Hristiyan metni ihtiva eden 3. bölümünün 35,5 sayfasını kapsıyor. Bunun ardından, I. Fasikül *De Orthographias...*, VI. Fasikül *Exercitia aliquot Lectionis et Pronunciationis Turcicae, in Exemplis ejusdem linvae*'de

⁴ A. Dilaçar, 1612'de Avrupa'da Yayımlanan İlk Türkçe Gramerin Özellikleri, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten, 1970, s. 197-210.

⁵ age. s. 207

⁶ age. s. 207

⁷ age. s. 204

⁸ O, sekizi dışında "birkaç müstehcen deyim" bıraktığını da zikrediyor (age. s. 208); ben bu şekilde sadece iki deyime rastladım (no. 42 ve 217).

⁹ age. s. 208

altı tane daha atasözü geçmekte ve bunlar III. fasikülde tekrarlanmamaktadır. Bu atasözlerinin orijinal hâlde Latince transkripsiyonları ve Arapça yazılmış bir versiyonu bulunmaktadır.

Her atasözü için önce orijinal şekil, ardından Megiser' in eklediği çeviri ve açıklamalar ve bazı durumlarda da Latin, İtalyan, Alman, Fransız, Arap ve Fars dillerinin orijinal versiyonları verilmektedir. Bunun ardından benim transkripsiyon veya yorumum ve mümkün olduğunca motamot Almanca bir çevirim gelmektedir. Kullandığım transkripsiyon işaretleri bugünkü Türk grafiğine dayanmaktadır. Ek olarak, fonetik varyantlar ve arkaik semboller için aşağıdaki işaretleri kullandım:

\hbar = art damak, tonsuz, sızıcı.

k' ve g' = ön damak k ve g ünsüzleri

\tilde{n} = geniz n'si

-y- ve u = v ve y'nin düşebilen veya yarı ünlü şekilleri

i = i'nin geniş şekli

\acute{e} = kapalı e (çok farazî)

\grave{g} = art damak, tonlu, sızıcı. Bu ünsüzü, Megiser'in eserindeki gibi kabul edebiliriz.¹⁰

Açıklamalarda yorumlardaki bazı noktalara değinilmiştir; anlaşılmayan yerlerde, ekteki küçük sözlüğe bakılabilir. Burada sunulan yayın, folklor özelliklerinden daha çok dil özelliklerini yansıtmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi, özellikle A. Dilaçar'da eksik veya farklı yorumlanmış olan atasözleri için, diğer atasözü koleksiyonlarına başvurulmuştur. Makalemizde daha çok aşağıdaki koleksiyon ve çalışmalardan faydalanılmıştır:

V. İzbudak: *Atalar Sözü*, İstanbul 1936 (1480'e ait bir koleksiyonun yayımı) = İzb.

P. N. Boratav: Quatre vingt quatorze proverbes turcs du XVe siecle, restes inedites. *Oriens* 7 (1954), s. 223-249. (kısmen 1480'deki bir koleksiyonun genişletilmiş bir el yazmasının yayını) = Bor.

J. Chr. Clodius: *Grammatica Turcica*. Leipzig 1729 (Latince transkripsiyonlu 31 atasözü. s. 180-188, buna ilâveten "kısa tahlil" s. 188-192 no. I-IV) =Clod.

Osmanische Sprichwörter (Osmanlı Atasözleri). Wien 1865

¹⁰ Burada, meselenin dil tarihi geçmişine daha ayrıntılı değinilememektedir. Bunun için bkz. G. Hazai, Osmanlı Türkçesindeki bir hikâyenin varlığının tespiti. *Turcologica*, (Leningrad) 1976, s. 200-203.

17. Yüzyıla Ait Bir Türk Atasözü Koleksiyonu

(Güvâhi'nin koleksiyonu ve Doğu Akademisinin el yazmaları koleksiyonundan)
= Osm. Spr.

M. Wickerhauser: *Wegweiser zum Verständnis der türkischen Sprache. Eine deutsch-türkische Chrestomathie.* (Türk dilini anlama kılavuzu. Almanca-Türkçe bir antoloji.) Wien 1853. (birinci bölüm: birkaç atasözü ve mecaz anlamları. s. 1-10, Türkçe bölümde: s. 1'den 8 kadar; aynı şekilde Viyana Doğu Akademisinin koleksiyonundan gelmiştir.) = Wick.

M. Horten: *Einführung in die türkische Sprache und Schrift.* (Türk dili ve yazısına giriş.) Halle a.-S. 1916 (s. 96-129: G. Jakob'un koleksiyonu: Horos kardaş. Berlin 1906, iktibas edilmiş atasözleri, muhteva ve şekille ilgili yorumlarla).

F. Tülbentçi: *Türk Atasözleri ve Deyimler.* İstanbul 1963. (günümüzde kullanılan atasözleri) = Tülb.

Ö. A. Aksoy: *Atasözleri ve Deyimler.* Ankara 1965. (günümüzde kullanılan atasözleri) = Aks.

Dilâçar'ın makalesi (krş. yukarıyla) "Dil." olarak kısaltılmıştır.

Elinizdeki yayını Türkolog olmayanlara da kullanılır hâle getirmek için, konulara göre Almanca bir indeks derlenmiştir. Söz konusu indekste, atasözlerinde geçen en anlamlı ve önemli kelimeler yer almaktadır.

Ayrıca, burada yorumlarımdaki eksikliklerin de bilincinde olduğumu vurgulamak isterim. Yapıcı eleştirilere müteşekkir olacağım.

ATASÖZLERİ¹¹

1. Tangeden [d¹²: Tangreden] gajiri Khimseje dapmasum.

Tañrîden gayrı kimseye dapmazum.

2. Bir Khim sekgi [d: khimse kgi] bildi genduβini, indi tachkhick bildi Tangrisini.

Bir kimse ki bildi gendüsini, indi tañkik bildi Tañrisini.

Dil.'e göre: Her kim zeki bildi kendisini...

3. Ademtetbur eder allah tala taktur eder.

Adem tetbür eder, Allah tala taktur eder.

¹¹ Bu bölümde her madde başındaki açık renk harflerle yazılmış olan 1. satırlar, Almanca transkripsiyonlu; koyu renk harflerle yazılmış 2. satırlar ise, Türkçe transkripsiyonludur. Daha alt satırlar, başka atasözü derleyicilerinin topladıkları atasözlerini ihtiva eder.

¹² d= doğrusu

4. Tactur tetbiri bosar.

Taktur tetbiri bozar.

5. İazilon [d: iazilan] gelur baßına.

Yazılan gelür başına.

6. İangilmas bir allach.

Yañılmaz bir Allah.

7. Cumschi hackir, [d: hacki] Tangri hacki.

Kumşî hakkî, Tañrî hakkî.

Dil.'de yok.

Aks. 1109: Komşu hakkî, Tanrı hakkî[-dir].

İzb. 22: Konşî hakkî, tanrı hakkî.

Osm. Spr. 376: Komschunun hakkı tanrının hakkidir.

8. Cumschi hacki tachoctur. [d: tschoctur].

Kumşî hakkî çoktur.

Dil.' de yok.

9. Musulman oldurki, [d: oldur ki] kurtuldî Musulmanlar anung elinden dahi dilinden.

Müsülman oldur ki kurtuldî Müsülmanlar anuñ elinden dahi dilinden.

Dil.'de yok.

10. Basschle jasudur gelen, tactiri hactur tscharine [d: tschari ne]?

Başle yazudur, gelen taktir-i Haktur, çari ne?

Dil.'de yok.

11. Nasub olan gelur.

Nasub olan gelür.

12. Herne [d: her ne] eilersen akhilane eile Nasare [d: nasar] eile songini.

Her ne eylersen akilane eyle, nazar eyle soñini.

Dil.'de [s. 204] sadece şu şekli var: Her ne eylersen akilâne eyle.

13. İptida a hiering [d: ahierin] fichur eyle anda ischle.

İptida ahirin fikür eyle, andan işle.

Dil'de yok.

Tül 2932: Bir şeyin önüne bakma sonuna bak

Osm. Spr. 266: Sözi fikr edup söjle.

14. Hernesne [d: her nesne] oranille.

Her nesne oranile.

15. Maslach atlering [d: maslachatlering] hairluşi orta si dur. [d: ortasidur] **Maslahatleriñ hayrlusı artasıdur.**

16. Arif olan Kischi hernesavui [d: her nesnei] sinar olur.

Arif olan kişi her nesneyi sinar olur.

Dil.'de yok.

17. Adamden adama arki [d: farki] bar.

Adamden adama fark' bar.

Dil.'de yok.

18. Sous siffatidur soilejenung.

Söüz siffatıdur söyleyenün.

Dil.'de: Sus siffatıdır söyleyenin. (?)

19. Jemischden agatsi bilemur [d: bilenur]

Yemişden ağaç bilenür.

Dil.'de yok.

20. 20'nin Türkçe versiyonu yok.

21. Sian onanler [d: olanler] ugredurler.

Ziyan olanler üğredürler.

22. Hismeth itmege ugran mejen [d: ugrenmejen] effendiluck dahi edemeß.

Hizmet etmeğe öğrenmeyen efendilük dahi edemez.

Clod. XXVII: Chydmet etmeke öğrenmejen; efendilyk dachy etmez.

23. Sen evel biuruck tutmega ugren andansara [d: andan sora] bujurassen.

Sen evel biyuruk tutmeğa üğren, andan sora buyurasen.

24. Mainon tusaga tuttulmas.

Maynon tuzağa tutulmaz.

25. Hileji hile bosar.

Hileyi hile bozar.

26. Duschmeni hor giorme.

Düşmeni hor g'örme.

Dil.'de eksik.

Aks. 638: Düşmanın karınca ise de hor bakma.

27. Duschmen Karingeise dahi ful gibilsai [d: gibi sai].

Düşmen karıncaise dahi fül gibi say.

28. Dostile je itsch, sati passar etme.

Dostile ye, iç; satı pazar etme.

29. El eli jur, ikhi el jusi jur.

El eli yur, iki el yüzi yur.

30. Etikhat itme khimseje, madamkhi khueleile [d: khieleile] tusin almajaßin.

Etikat étme kimseye, madamki kileile tuzin almayasın.

Dil.'de yok.

31. Adamlerng scherlißi: saramasli [d: jaramasli] oldurkhi, [d: oldur khi] adamleri harari [d: sarari] dakhuna [d: dokhuna].

Adamleriñ şerlisi, yaramazlı oldur ki adamleri zarurı dokuna. (Cümle yanlış kurulmuş. Doğrusu şöyle olmalı: ki onuñ adamlere zararı dokuna.)

Dil.'de yok.

32. Eschki [d: eski] duschmen dost almas [d: olmas] olurse dırust olmas.

Eski düşmen dost olmaz, olurse, dürüst olmaz.

33. Eschki [d: eski] dost eschki [d: eski] hamam.

Eski dost, eski hamam.

Dil.'de yok.

Osm. Spr. 37: eski jar eski hammam.

34. Khartal sineck aulamaß.

Kartal sinek aulamaz

35. Hidistan fuli sibri sinecten [d: sibrisinekten] cajurnas [d: cajurmas].

Hidistan, füli sibrisinekten kayurmaz.

Dil.'de yok.

Clod. XX: Hindistan fili siwri sinekden kayırmaz.

Osm. Spr. 464: Hindustan fi li siwri sinekden korkar.

36. Epsem olmak jegdur tschockh soilemec tenisle [d: soilemectenisse].

Epsem olmak yeğdür çok söylemektenise.

Dil.'de yok.

Osm. Spr.: Ebsem olmak tschok söylemekden jekdir.

37. Egargi aklissilar [d: akillilar] Kattinde epsene [d: epsem] olmak soilememek edeptur: Masslachat bachtinde ol jegdurki [d: jegdur ki] sojusde galassin. İki neßne aklung epiklidur [d: eksiklidur], Neffeßi aschaga bağlamak soilegek bachte dahi soilemekdur epsem olagak bachte.

Eğarci akıllılar katında epsem olmak söylememek edeptür; maslahat bahtinde ol yeğdür ki söyüzde galasın. İki nesne aklun eksiklidir: nefesi aşağı bağlamak söylecek bahte dahi söylemekdür epsem olacak bahte.

Dil.'de yok.

38. Sus suilemegile ademi jegrectur haibanlardan Haibanler senden jegdur Eger ey suilemejesin.

Süz söylemeğile ademi yeğrektür haybanlardan. Haybanler senden yeğdür eğer ey söylemejesin.

Dil.'de yok.

39. Tschahile soileme mekdur [d: soilememekdur] soilemek, soileissen [d: soilerissen] sojus usar ar tarneck [d: artar emeck].

Çahile söylememekdür söylemek, söylerisen söyüz uzar, artar emek.

Dil.'de yok.

Horten s. 112f.: Söjlemeden söz uzar artar emek.

Aks. 467: Cahile söz [lâf] anlatmak, deveye hendek atlatmaktan güçtür.

Ata sözleri ve özlü sözler, Sofya 1960, s. 39: Cahille konuşan cahil olur.

40. Sois soilemeck auuretlerung der [d: auuretlerungder] ischlemek erlerungder.

Söyz söylemek aurretleründer, işlemek erleründer.

41. Herkisch [d: her kisch] gendu sanatinde olanische [d: olan ische] dachlet sun [d: dachlesun] artuga getschmessun.

Her kişi gendü sanatında olan işe dahletsün, artuğa geçmesün.

Dil.'de yok.

Wick., s. 5: Bilmedigin işe qarışma.

43. Tschok suoilejen: tschok jangelur.

Çok süöyleyen çok yanılır.

44. İalan maslahata Kharischan jegdur. Ol gertgeckten khi fritne [d: fitne] Khoparigidur.

Yalan maslahata karişan yeğdür ol gerçekten ki fitne koparıcıdır.

Dil.'de yok.

Osm. Spr. 487: jalan war ki gertschekden jekdir.

Bor. 89: Yalan vardur kim gerçekten yegdür.

45. Anglaisch jaschamandin gelmeß.

Añlayış yaşamadın gelmez.

Dil.'de yok.

46. Her jasche bir gairi adethiari schur [d: adeth iarischur].

Her yaş bir gayri adet yarişur.

Dil.'de yok.

47. Mumkhim olmajanin isteme dileme.

Mümkim olmayanın isteme, dileme.

Dil.'de yok.

48. İegdur sa kin lugille [d: sakinlugille] gegnimek [d: gegirmek] oni: ki tassasus angmack mumkhini [d: mumkhim] degul.

Yeğdür sakinlüğile gecirmek onı ki tasasuz aınmak mümkim değül.

Dil.'de yok.

49. Talieng [d: talieing] in Khilam [d: inkhilabi] muchtkeni [d:~ muchkem] thahamul itmege ugren.

Taliñ inkilabı muhkem tahamül étmeğe üğren.

Dil.'de yok.

50. Herdaim [d: her daim] Khorkhu tscheckmek denissi [d: tscheckmekdenisse] bir ogurda ogruma jegdur.

Herdaim korku çekmedenise bir oğurda oğruma yeğdür.

51. Helackhligi istem bulur.

Helakliğı istem (<isteyen) bulur.

Dil.'de yok.

52. Lenduging nesnei ischleme schuble [d: schubhelenduging].

Şübhelendüğün nesneyi işleme.

Dil.'de yok.

53. Tschuri giunarhdur [d: giunachdur] vvari biuekdur.

Çün g'ünahdur ıarı (< Farsça bâr; b- > v-) biükdür.

54. Herchinase [d: her chimse] hamame gider Beher [be her] hal terler.

Her kimse hamame gider be her hal terler.

Dil.'in yorumlaması: Her kimesne hamama gider behem hal terler.

55. İusack olana dahi siade arsu khopar.

Yasak olana dahi ziyade arzu kopar.

56. Giumleck Khafftandan jakindur.

G'ümlek kaftandan yakındur.

57. Herkhischi [d: her khischi] gendir [d: gendu] jeg seufer gairissinden.

Her kişi gendü yeğ seğer gayrisinden.

Dil.'de yok.

Aks. 878: Herkes kendi aklını beğenir.

58. Aepsus jar istejen jarsus Khalur.

Aİpsuz yar isteyen yarsuz kalur.

59. Baluck baschdan Kokar.

Baluk başdan kokar.

60. İaramas Khaptkhat schackh [d: khapkhatschackh] khurulmas.

Yaramaz kapkaçak kurulmaz.

Dil.'de yok.

61. Haremden Khasanilan, harama gider.

Haramden kazanılan harama gider.

62. Bir halal bin haramden jegdur.

Bir halal bin haramden yeğdür.

63. Kutlu giun doguschinden balli.

Kutlu g'ün doğuşinden balli.

64. Alma agatsdan irak duschmas. / Jemisch agatschden irak dusmes.

Alma ağaçdan irak düşmaz. / Yemiş ağaçden irak düşmez.

65. Ey Khilitsch jaramas demirden olmos [d: olmas].

Ey kiliç yaramaz demirden olmaz.

66. Herneste [d: her nesteJ samanile.

Her neste zamanile .

Dil.: Her nesne zamanıyle.

67. Deufrankhi [d: deufrañ khi] hadissatile her gece juklidur Giun do gmadin [d: dogmadin] ge hane [d: gehane] neler doga Khimbile [d: khim bile].

Deuran ki hadisatile her gece yüklidür, G'ün doğmadin cehane neler doğa kim bile.

Dil.: Gün doğmadan neler doğar kimbilir.

her gece yüklidür = geceler gebedir (Horten s. 97; Şinasi-Ebüzziya, Durub-i Emsal-i Osmaniyye, İstanbul 1884, No. 3259)

68. Semeni vimak gereckh.

Zemeni uymak gerek.

Dil.'de yok.

17. Yüzyıla Ait Bir Türk Atasözü Koleksiyonu

Aks. 1604: Zaman sana uymazsa sen zamana uy.

Osm. Spr. 251: Semane uymak gerek.

Clod. XXXI: Zemani uimak gierek.

69. Eufmek scheidand en dur [d: scheidandendur].

Eümek şeytandendür.

Dil.'de yok.

Wick. s. 3: Evmek şeytândandır.

70. Eufen Khangik giosus dogurur.

Eüen kancik g'ösüz doğurur.

Dil.'in yorumlaması: Ehven kancik gözsüz doğurur.

Bor. 44: İvecek kancuk gözsüz incük doğurur.

İzb. 289, 2: İvecen enik gözsüz kunlar.

71. Ajak, ajak tshikharlar merdubane.

Ayak ayak çıkarlar merdübane.

72. Bu dunia bir mussafir hane [d: mussafirhane]

Bu dünya bir müsafihane.

73. Bu alem fenac [d: fenaa] gider iuarur.

Bu alem fenaa gider yuuarur (< giderek yuvarlanır).

Dil.'de yok.

74. İkhrar kalmadi bu dumade [d: duniade].

İkrar kalmadı bu dünyade.

75. Boile gutsch neßne olmas andankhi [d: andan khi] tschock tschalisch magile [d: tschalischmagile] bulassen.

Böyle güç nesne olmaz andan ki çok çalışmağile bulasen. (Bu cümle şöyle kurulmalıydı: Böyle güç nesne olmaz ki çok çalışmağile bulmayasen.)

Dil.'de yok.

76. Schole Kholai hitsch neste jockdur andankhi [d: andan khi] gutscholakhi [d: gutsch ola ki] istemejup edessen.

Şöle kolay hiç neste yokdur andan ki güç ola ki istemeyüp edesen.

Dil.'de yok.

(Bu cümle şöyle kurulmalıydı: Şöle kolay hiç neste yokdur ki güç olmaya eğer istemeyüp edesen.)

77. Herkin [d: her kim] duniaje delli gelur gendibu [d: gendi bu] alemde delli kalur.

Her kim dünyaya deli gelür gendi bu alemde deli kalur.

78. vluje betua jaramas soilema.

Ölüye betua yaramaz söylema.

Dil.: Ölüye beddua yaramaz söyleme.

79. Assasicten [d: assagsicten] tschockh nesnet schikhar [d: nesne tschikhar].

Azacikten çok nesne çıkar.

80. Effendinung nasari, bakhischi atleri semirdur.

Efendinün nazarî bakışi atleri semirdür.

Dil.'de bakışi yerine bahşisi kullanılmıştır.

81. Aschikiare duschmen jegdur gisli dosten.

Aşık'are düşmen yeğdür gizli dosten.

82. Sakala giuler: juse giuler.

Sakala g'üler, yüze g'üler.

83. Sari sman altunda suiuri dur [d: su iuridur]

Sarî saman altunda su yürüdür.

Dil.: Sarî saman altından su yürütür.

84. Song katlan.

Soñ katlan.

Dil.'de yok.

85. İschden artmaz: dischden artar.

İşden artmaz, dişden artar.

86. İorganunge giore Khiosun.

Yorganuñe g'öre k'ösün.

Dil.: k'ösün = koşun

İzb 142: Yorganına göre kösil.

87. Geregi gereckmesikhen vachkinda [d: vachtında] alungnus [d: alungus] siraki [d: sira ki] hatschat olla.

Gereği gerekmeziken vahtında aluñuz zira ki haçat ola.

Dil.'de yok.

Osm. Spr. 387: gereji gerekmes iken bir gün gerek olur.

88. Atschluk sussusluk neufs diligini bassar.

Açluk, susuzluk neş diligini barsar.

Dil.: neufs diligini = nefes deliğini

89. Herkischi [d: her kischi] egel gamini noscheder [d: nosch eder].

Her kişi ecel camini noş eder.

Dil.'de yok.

90. Onutma ulum dahim angadur: Bu giun bangaisse jarin sangadur.

Onutma ülüm, dahim añadur: Bu g'ün bañaise, yarın sañadur.

Dil.'de sadece cümlelerin ikinci bölümü var.

91. Bu giun bise, sarun [d: jarun] sise.

Bu g'ün bize, yarun size.

92. İaramas Eisengile [d: ei songile] khatlanulur.

Yaramaz ey soñile katlanulur.

Dil.'in yorumu: Yaramaza esen ile katlanılır.

93. Nige selum vverurscheng, [d: vverurseng] anglain [d: angilain] selamungi alurschen [d: alursen].

Nice selam şerürseñ ancılayın selamuñı alursen.

94. Peltek peltegi ey anglar.

Peltek peltegi ey añlar.

95. Dengis, ott, auuret, ut schi [d: utschi] bille jaramasdur.

Deñiz, ot, auret; üçü bile yaramuzdur.

Dil.'de yok.

96. Biberitschok [d: biberi tschok] ollan lahanada ustine cor.

Biberi çok olan lahanada üstine kor.

Dil.'de yok.

97. Bir ockile icki khusch almas [d: olmas].

Bir okile iki kuş olmaz.

98. İus tassa bir bortschi udermes [d: udemes].

Yüz tasa bir borçü üdemez.

Dil.: Yüz taşla bir borç ödenmez.

Osm. Spr. 171: Bin thane bir bordsch ödemes.

Wick., s. 2: Elem ile borğ ödenmez.

99. Tschumlecgi tschumlecgini Khiß Khanur [d: khibkhanur] demurgi demurgii.

Çümlekcı çümlekcini kiskanır, demürce demürceyi.

100. İttichat Khaugu coparmas.

İttihat kauga koparmaz.

101. Giufel [d: giusel] auureth hem scharap tatlu agulerdur.

G'üzel auret hem şarap tatlu ağulerdür.

102. Dervisch hernere dekhim [d: her nerede khim] ackschan [d: ackschasi] geldi onung seraidur.

Derviş her nerede kim akşası geldi onuñ serayıdur.

103. Bir zhiplak on gebeli soyamat [d.~ soyamas]. Docus gelebisoyamadi bit [d: bir] jalangis agi.

Bir çıplak on cebeli soyamaz. / Dokuz celebı soyamadı bir yalañız acı.

Dil.'in yorumu: Bir çıplak on cebeliyi soyamaz.

Aks. 1086: Kırk hırsız bir çıplağı soyamamış.

Osm. Spr. 145: Bir tschiplak bin dschebelü boimas.

İzb. 367: Bir acı bın cebelü soymaz

104. Adam neile gelmi schonungile [d: gelmisch onungile] gider.

Adam neyle gelmiş onuñile gider.

105. Song pischmanluck faido [d: faida] vvermes.

Soñ pişmanluk fayda vvermez.

106. At bimenung [d: binenung], Kilitsch Kuschananung.

At binenüñ kiliç kuşananuñ.

107. Tschokkas [d: tschok kas] khurti dalar.

Çok kaz kurti dalar.

Dil.'de yok.

Wick., s. 6 ve Osm. Spr. 204: çok qarınğa arslan öldürür.

108. Haberler beglerung Dumeni durri [d: dumenidur].

Haberler beğlerüñ dümenidür.

109. İalagnus taseh [d: tasch] divar olmas.

Yalañuz taş divar olmaz.

110. Khara tarla ey tachil bitterur.

Kara tarla ey tahil biterür.

Dil.'de yok.

111. Eschek saffran tschi baschet.

Eşek safran çi başet. (< Farsça çe bâşad)

Dil.'de yok.

Aks. 721: Eşek hoşaftan ne anlar.

112. İaramasdur bilmejene eylukitmek [d: eyluk itmek].

Yaramazdur bilmeyene eylük etmek.

Dil.'de yok.

113. Adem on, docusi don.

Adem on, dokuzi don.

114. Bella sus [d: bellasus] ball olma.

Belasuz bal olmaz.

115. Ball tutan parmak jalar.

Bal tutan parmak yalar.

116. Sarb [d: sard] surke gendu Khabin agidur.

Sard sürke gendü kabın acidur.

Dil.'de yok.

Osm. Spr. 253: Sert sirke gendy kabina sarar eder.

Aks. 1080: Keskin sirke kabına (küpüne) zarar(-dir).

Tülb. 9245: Keskin sirke kabına zarar verir.

İzb. 354: Yavuz sirke küpüne ziyan eyler.

117. Kischi Khasdugi Khuinge [d: khuije] achur gendu duscher.

Kişi kazduğı kuyuya ahur gendü düşer.

Aks. 667: El için kuyu kazan, evvelâ kendi düşer.

Tülb. 10235: Kuyu kazan kendi düşer.

İzb. 42: Kuyuyu büyücek kaz nâgeh sen düşesin.

J. Rypka, La Qasida de Meali composee sur les proverbes turcs: RO XVII (1951-52) s. 39: her kişi qazdığı çâha yine kendüsi düşer.

118.Evuel uran ockg dur [d: ockgidur]. Songra uran bocgi dur [d: bocgidur].

Eşel uran okcîdur, soñra uran bokcîdur.

Dil.'de yok.

İzb. 695: İlk uran okcî son vuran bokcî.

Wick. s. 2: İlk uran oqçîdır, sonra uran bokçîdır.

119. Khorkak pasirgian faida itmes.

Korkak pazîrg'an, fayda étmez.

120. Odden Khorkhan, tutunden sakhinsin.

Odden korkan tütünden sakînsîn.

121. Tschumlekgi Khulbini istedigi jerde dakhar.

Çümlekcî kulbînî istediğı yerde dakar.

122. Dostlar arassinde tekelif joctur.

Dostlar arasinde tekelif yoktur.

123. Tekheluf gehenemde olur.

Tekelüf cehenemde olur.

124. Dogri tutulmanige [d: tutulmainge] egri bulmas.

Doğri tutulmayince eğri bulmaz (bulunmaz).

Dil.'de yok.

125. Egri ottur dogri suoile.

Eğri otur, doğri süöyle.

126. Khior Khiori uder ikisi dahi tschukura duscher.

K'ör k'öri üder, ikisi dahi çukura düşer.

127. Nerede dischagerur [d: disch agerur] onda dul documur [d: docunur].

Nerede diş ağırur onda dül dokunur.

Dil.'de yok.

Osm. Spr. 244: dischyn aghyrdiji jere dil dhokunur.

128. Kaulsus girem [d: giren] hack sis [d: hacksis] tschukar.

Kaılsuz giren haksiz çukar.

129. İuvvar lauan [d: iuvvarlanan] tascha jossun japischmas.

Yuıvarlanan taşa yosun yapışmaz.

130. Ekhin ekhen hassil omar.

Ekin eken hasil omar.

Dil.: Ekim eken hasil umar.

131. Gutsch olanler hurmethlidur.

Güç olanler hürmetlidür.

Dil.'de yok.

132. Hep asadalucden jaramasrek oluruz.

Hep azaladlukden yaramazrek oluruz.

Dil.'de yok.

133. Khusch dansora [d: khuschdan sora] bahar olur.

Kuşdan sora bahar olur.

Dil.: Kuştan sonra bahar olmaz.

Osm. Spr. 380: Kyschdan Bonra behar olur.

134. Leschker leschisis [d: leschsis] olmas.

Leşker leşsiz olmaz.

135. Muhabeth giormekden dagur [d: dogur].

Muhabet g'örmekden doğur.

136. Ay carin domaynge oinamas.

Ay karin domayince oynamaz.

Dil.: Aç karın domayınca oynamaz.

137. Her neβne [d: her neβne] khim Murad usere khim ede bilur.

Her nesne, kim murad üzere, kim ede bilür?

Dil.'de yok.

138. Tes vveren ikhi kheret vverum [d: vverur].

Tez uren iki keret urer.

139. Munasssip joldasch yolda binith jerinedur.

Münasip yoldaş yolda binit yerinedür.

Dil.'de yok.

İzb. 411: Yol eri yolda gerek.

140. Gendi ugmekh Khokhur.

Gendi üğmek kokar.

Dil.'de yok.

Tülb. 9148: Kendi kendini metheden itibardan düşer.

141. Actgaja her nesne [d: her nesne] mute ednu [d: mute eder.]

Akçaya her nesne mute eder.

142. Herkhischie [d: her khischie] gendi hui, adetschi [d: adethi] hosch gelur.

Her kişiye gendi huy, adeti hoş gelür.

Dil.'de her kişiye yerine her keçiye.

Osm. Spr. 443: Her bir kischije gendy adeti chosch gelür.

143. Bardugin jer kharanguisse sende giosin khup.

Barduğın yer karañuise sende g'özin kup.

Dil.: ... sen de gözünü hup. (?)

144. Koirlung arassinde sen dahi goisung Khipakho [d: khipa kho].

K'örlerüñ arasinde sen dahi g'özün kipa ko!

Dil.: kipa yerine kapa.

İzb. 94: Varduğun yir körise sen dahi gözün kip.

145. İrarar ath machmuse ichtiagi joctur.

Yarar at mahmuze ihtiyacı yoktur.

17. Yüzyıla Ait Bir Türk Atasözü Koleksiyonu

146. Bin juluckh jarackh bir giun gerek.

Bin yuluk yarak bir g'ün gerek.

Dil.'de yok.

İzb. 469: Hatib kılıcı gibi bir kez gerek olur.

147. Ellungile Khoma dungungi [d: khomadugungi] alma guturme.

Elüñile komaduğuñi alma, götürme.

Dil.' de yok.

148. Onda Khur banda bur.

Onda kur, handa burasın (=vurasın). / Onda kar handa var.

149. Jaus adabet tatli barischi ekluck eder.

Yağz adabet tatli barişi eklük eder.

Dil.'de yok.

150. Vlmisch adamden ugulmek, fechirdur hurmetdur.

Ülmiş adamden üğülmek fehirdür, hürmetdür.

Dil.'de yok.

151. Senungh ade [d: adung] jedidur sekissetschukmasin [d: sekisse tschukmassin]

Senüñ aduñ, yedidür, sekize çukmazsın.

Dil.'de yok.

152. İlmack [d: itmeck] estedugum nesnec [d: nesnei] Khimsch jedeme [khimseje deme] sira rast gel mejegek [d: gelmejegek] olurse giulerler sanga: mascaraluge alla jursen [d: ollajursen].

Étmek estedüğüñ nesneyi kimseye deme. Zira rast gelmeyecek olurse g'ülerler saña; maskaruluğe olayursen.

Dil.'de yok.

153. Dilenginung jusi khara torbassi doli.

Dilencinüñ yüzi kara, torbası doli.

154. Mudara dostluckh: gertscheckluk adauet baglur.

Müdara dostluk, gerçeklük adaüet bağlar.

Dil.'de yok.

155. Almakta nige sin? [d: nigesin] schahinler gibi [d: schahinler gibi].
İa vuermecte nige sin? [d: nigesin] ikhi sanat bir jerde olmas.

Almakta nicesin? Şahinler gibi. Ya  ermekte nicesin?

İki sanat bir yerde olmaz.

156. Achmack Khonuckh evinisi [d: ev isini] agirlar.

Ahmak konuk ev isinini ađirlar.

Dil.: Ahmak konuk ev isinini ađirlar.

İzb. 389: Konuđun kutsuzu ev issin ađirlar.

157. Bindugi Eshegi arar.

Binduđi eŖeđi arar.

158 Marschrickhi bilmejen, Magripne [d: magrip ne] bilsun?

MaŖrıkı bilmeyen mağrip ne bilsun?

159. Scheriatlı Khestigi parmakh agimas.

Ŗeriat kestiđi parmak acımaz.

160. Eschkri [d: eski] Bambuck Be  olmas.

Eski bambuk bez olmaz.

161. Curt tugin deisterur huini deistirmes

Kurt t đin deyŖter r, huyni deyŖtirmez.

162. Khurth ogli kurth olur grereckse [d: gerekse] adamile biussun.

Kurt ođlı kurt olur gerekse adamile biy s n.

Dil.: ... gerek beyle gerek adam ile biy s n.

Osm. Spr. 364: kurdun oghlu kurd olur egertsche adamle b j s n.

163. Kurt doidogi jeri docus do laschur [d: dolaschur]. / Kurt coini pusi.

Kurt doydodđi yeri dokuz dolaŖur. Kurt koyni pusi.

Dil.'de ikinci c mle eksik.

İkinci c mlenin tamamlanmıŖ Ŗekli Ŗ yle olmalı: Kurt koyni pusıda bekler.

164. Khurt hussabi [d: hessabi] Khairmas.

Kurt hesabi kayrmaz.

Dil.: Kurt kuzağı kayırmaz.

17. Yüzyıla Ait Bir Türk Atasözü Koleksiyonu

Osm. Spr. 360: Kurt Bajilmysch kojunleri bile kapar.

165. Curu janında jaschda janar.

Kuru yanında yaşda yanar.

166. Suia dajanana [d: dajanma, Otmanie [d: Otmanlie] inanana [d: inanma].

Suya dayanma, Otmanliye inanma*.

Dil.'de yok.

İzb. 26: Beylere ve avrete inanma, akar suya tayanma.

Aks. I 14: Akar suya inanma, el oğluna dayanma.

167. Otmanli bastugi jerde oth bitmes.

Otmanli bastuği yerde ot bitmez.

Dil.'de yok.

Osm. Spr. 386: Kürdyn ati ajak başdighi tschairde ot bitmes.

168. Otmanli tauschani arabaile avular.

Otmanli taşanı arabaile aular.

169. Missur de [d: Missurde] Sultan ol, teck bisden irack oll.

Misurde sultan ol, tek bizden irak ol.

170. Tatar gibi is [d: gibiis] tutun giordumus jerde heman conarus.

Tatar gibiiz, tütün g'ördümüz yerde heman konaruz.

Dil.: Tatar gibi iş tutun, gördüğümüz yerde hemen konarız.

Wick. s. 5: Tatar gibi dütun gördüğimiz yerde qonarız.

171. Cassavet adami sabuneder. [d: sabun eder].

Kasavet adamı zabun eder.

Dil.'de eksik.

172. Paschmack naltschasis olmas.

Paşmak nalçasiz olmaz.

173. Dellie her guin Bairam.

Deliye her g'ün bayram

* 166, 167 ve 168 numaralı sözler, Osmanlıları yermek amacıyla Batılılar tarafından kasıtlı olarak üretilmiştir.

174. Adam gesmeg eile [d: gesmegile] sag olur.

Adam gezmeğile sağ olur.

175. Deveden biuck, full vuar.

Deveden büyük fül var.

176. Mufft surckhe Baldan tatli.

Müft sürke baldan tatli.

177. Sabur Eylemeck schenligung anaachta udur [d: anaachtaridur].

Sabur eylemek şenliğün anâhtaridur.

178. Her jerung bir tuzesi vuar.

Her yerün bir tüzesi var.

179. Ben gelebi, sen gelebi, atta Khim averar [d: verar] old [d: od]? Vel,
Att Khim Kaschar?

Ben celebi, sen celebi, ata kim verar od? At kim kaşar?

180. Atilan ock dumes [d: dunmes].

Atilan ok dünmez.

181. Angil angil alur men sil [d: mensil] herileng [d: heri leng].

Añil añil alur menzil her-i leng.

Dil.'de yok.

182. İki gihanung rahatligi bu ikhi hamfung [d: harfung] manissi dur [d: manissidur], dost larile [d: dostlarile] lutfile, mudara eilemek.

İki cihanun rahatliğı bu iki harfun manisidür: dostlarile lutfile, (...) müdara eylemek.

Dil.'de yok.

Noktalı yerlerde *düşmenlerile* olmalı.

183. Asa dilerung [d: asadilerung] andschinde mal durmas a schick [d: aschick] giunglunde [d: giunglunde] sabur durur, ne su khalburde durur.

Azadilerün açinde mal durmaz; aşik g'ünlünde sabur durur, ne su kalburde durur.

aşik'dan önce *ne* olmalı.

17. Yüzyıla Ait Bir Türk Atasözü Koleksiyonu

184. İbısırma dugung [d: iBıramadugung] eli up baschina kho.

İsıramaduğun eli üp, başına ko.

185. Sierinung sacklamainge sanga khim joldascholdur [d: joldasch olur].

Sırınun saklamayince saña kim yoldaş olur?

Dil.'de yok.

186. Tagyri adeth gajet mischkhiuldur.

Tağyir-i adet gayet mişk'üldür.

187. Serge diru [d: sergedin] Khorkan dari eckmes.

Sercedin korkan darı ekmez.

188. Eden bulur, sutschli dugulur.

Eden bulur, suçli düğülür.

Dil.: ... , suçu duyulur.

Aks.: Eden bulur, inleyen ölür.

189. Handa asch onda hasur basch handa isch ondan sifisch.

Handa aş onda huzur baş, handa iş ondan sifiş.

Dil.: ... onda hasır baş...

190. Basch jarolse uskuf itschinde khol kheβilse jeg itschinde.

Baş yarolse üsküf içinde, kol kesilse yeğ içinde.

191. Eiluc eyle, degnisi brack: Balluck bilmessa Halick bilur.

Eylük eyle deñizi brak, baluk bilmezsa halik bilür.

192. Neste bilmemeck ayp deguldur, Ema ayp nesne ugreumege [d: ugrenmege] istemectur.

Neste bilmemek ayp değüldür, ema ayp, nesne öğrenmeğe iste(..)mektür.

Noktalı yerlere *me* eki getirilmelidir.

193. Tschevikh khusch ikhi ajaginden tutulur.

Çevik kuş iki ayağinden tutulur.

194. Vai al [d: ol] efe handa tavek uter horos dingler.

Vay ol efe handa tavik üter, horoz diñler.

195. İsteng ilmi beschichten mac pereis [d: macpereie] vvaringe.

İsteñ ilmi beşikten makpereye ularince.

196. Ne ultschile ultscherssen ol ultschile alursen.

Ne ülçile ülçersen ol ülçile alursen.

197. Eger her bir Khullinung baschinge ikhi inß [d: iuß] hunerung olse. Huner tsche [d: ische] gelmes eger senung sutarang Khem olurß [d: olurße].

Eğer her bir kulinuñ başınce iki yüz hünereñ olse, hünere işe gelmez, eğer senüñ sutarañ kem olurse.

Dil.'de yok.

198. Ben usumung suin severena [d: severen a] sofi danessim [d: danessini]. Sira khimi khisin sever kimi anessin.

Ben üzümüñ suyin severen a, sofi danesini; zira kimi kiz'in sever kimi anesin.

199. Sen ajagung altunde karingaden heberung Olmajagak, Sen dahi ful tabani altunde girdugunde Khimißi seni kairmas.

Sen ayağun altunde karincaden heberün olmayacak, sen dahi ful tabani altunde girdüğünde kimisi seni kayrmaz

Dil.: Sen ayağın altındaki karincadan haberin olmazsa, sen dahi fil tabanı altına girdiğin gün kimse seni kayırmaz.

200. Nasibung vvarisse gedur [d: gelur] jemenden, Nassibung jogisse durcher dehenden.

Nasibün ularise gelür Yemenden, nasibün yoğise düşer dehenden.

Dil.: ... düşer tependen.

Wick. s. 8: ... düşer dehenden.

201. Hirsis hirsisse joldasedur [d: joldaschdur].

Hirsiz hirsiz yoldaşdur.

202. Ath ogurlan ductansora [d: ogurlanductan sora] achur capissimi [d: capissini] caparsen.

At oğurlanduktan sora ahur kapisini kaparsen.

203. Jolli tukenene joll sarschling [d: hartschlikJ] istemek diuaniluktur.

Yoli tukenene yol harçlık istemek diuanilüktür.

204. Herckhi [d: her ckhi] ganden eli jaik hadi [d: jaikhadi], ernesne [d: her nesne] khim giunglin dedur [d: giunglindedur] soiler.

Her ki canden eli yaykadı her nesne kim g'üñlindedür söyler.

Dil.'de yok.

Aks. 13: Acıkan ne olsa yer, acıyan ne olsa söyler.

205. Tauschanung Kagosin giordum ettinden igrendum.

Tauşanun kacoşın g'ördüm, etinden iğrendüm.

Dil.'de yok.

İzb. 476: Tavşanin kaçışın gördüm etinden yiğrendür(dim).

206. Hurmeth ikhi baschdan olur.

Hürmet iki başdan olur.

207. Caneile [d: can eile] canon eileme.

Kan eyle, kanon eyleme.

Dil.: Can eyle canan eyleme. (?)

Clod XXIX: Kan eileme, kanun eile.

208. Hoyrat ogli Beeg olmas, olsada jaraschmas.

Hoyrat oğli beğ olmaz, olsada, yaraşmaz

209. Ben seni birdacha [d: bir dacha] giorsen [d: giorsem] ikhi olur.

Ben seni bir daha g'örsem iki olur.

210. Evel giorisch, andan bilisch.

Evel g'öriş, ondan biliş.

211. Gan ganung Khardaschdur.

Can canuñ kardaşdur.

212. Achri an luden [d: anluden] gairi neşne bilmejen her alimleri muhalefet eder.

Ahrı anluden gayri nesne bilmeyen her alimleri muhalefet eder.

Dil.'de yok.

alimleri yerine alimlere olmalı.

213. Vlmisch asslanung sakhali jolarssen.

Ülmiş aslanuñ sakalı yolarsen.

214. Kuiuia duschen jossuna japischur.

Kuyuya düşen yosuna yapışur.

215. Baschkisus [d: baskisus] pedaurci [d: pedaurai] jel guttur ur [d: gutturur].

Baskısuz pedaurayı yel götürür.

Dil.'de yok.

Osm. Spr. 195: Dschiwisys padwraji jel alür.

İzb. 84: Baskusuz sazi yil alur.

216. Senecten ful eyler.

Senekten fül eyler.

218. İaramasile sen eii vuar.

Yarumazile sen eyi ular.

Dil.'de yok.

219. Khanath tuckenmes hasinedur.

Kanat tükenmez hazinedür.

220. İatanaslan [d: iatan aslan] gesem [d: gesen] dilkhi jegdur.

Yatan aslan gezen dilki yeğdür.

Bir agatsch schindi tut mischtur [d: tutmischtur] ayak, Bir erungkubetile [d: erung kubetile] tschikar jerinden, dahi angilla in [d: angillain] bir saman cojassen tekher tegile [d: tekherlegile] oni tschukinden tschikar massen [d: tschikarmassen].

Bir ağaç, şindi tutmıştur. ayak, bir erüñ kubetile çıkar yerinden; dahi ancılaın bir zaman koyasen tekerleğile onı çukünden çıkarmazsen.

Dil.'de yok.

Tülb. 355, Aks. 79: Ağaç yaş iken eğilir.

1. kitap 4. bölüm (10, 11, 12, 14. sayfalar)'den 6 atasözü:

Koga Eschek jorga olmas.

Koca eşek yorga olmaz.

Bujunki emurta jarunki taukdan jegdur.

Buyünki imurta yarunki taukdan yeğdür.

Hastaie duschekmi sorarsin.

17. Yüzyıla Ait Bir Türk Atasözü Koleksiyonu

Hastaye düşek mi sorarsın.

Arif olana bir giul jeter.

Arif olana bir g'ül yeter.

Eshek maimonlar arasında neilersen [d: neilesen]

Eşek maymonlar arasında neylesen.

Gelmek iradet gitmek igaset.

Gelmek iradet, gitmek icazet.